

PRAŽSKÝ KONVENT JOHANITŮ A DATACE UDĚLENÍ PŘÁVA PONTIFIKÁLIÍ JEHO PŘEVORŮM V ŘÁDOVÉ HISTORIOGRAFII

PAVEL TRNKA

Úvod

Impulz pro sepsání tohoto příspěvku poskytla skutečnost, že ještě na počátku 21. století je možné se v části odborné literatury stále setkat s mylným rokem 1301, kdy mělo být získáno právo pontifikálií převory johanitského konventu Panny Marie na Malé Straně. Autor si proto klade za cíl vypátrat původní zdroj této mystifikace. S tím samozřejmě úzce souvisí i pokus stanovit důvody přidání této události více jak 90 let na stáří. Klíčové bude rovněž sledování proměn datace získání zmíněné výsady v řádové historiografii. Pro pochopení potřebných souvislostí budou ale nejprve vyloženy alespoň ve stručné podobě dějiny johanitského konventu na Malé Straně, které nebyly dosud komplexně zpracovány, společně s vývojem práva pontifikálií pražských převorů.

Konvent Panny Marie na konci mostu a právo pontifikálií jeho převorů *Období středověkého konventu*

Patrně v roce 1169 se připojil k záměru kancléře Gervasia a místokancléře Martina postavit kostel Panny Marie král Vladislav I., který věnoval na stavbu svatostánku a mužské řeholní instituce území u Juditina mostu v Praze.¹ Tak byla založena nejstarší johanitská komenda v českých zemích. Již během druhé poloviny 12. století byla vybavena rozsáhlým pozemkovým majetkem. Poslední větší rozšíření pozemkového vlastnictví komendy přineslo zrušení templářského řádu počátkem 14. století.² Se svými dvěma enklávami v Praze (kolem komendy

1 CDB I, č. 245, s. 214–216. Dataci této události se zevrubně věnoval Skopal, Michael: Založení komendy johanitů na Malé Straně. Příspěvek k otázce příchodu řádu do Čech. Pražský sborník historický 26, 1993, s. 7–36. Jeho závěry, podle nichž k tomu došlo až v roce 1169, jsou v zásadě obecně přijímány. O souvislostech vzniku pražského řádového domu pojednal také například církevní historik a bývalý pražský převor Hamršmíd, Josef: Založení kostela a hospitalu Svato-
mařského v Praze. Method 29, 1903, s. 86–90.

2 Svoboda, Miroslav: Pozemková držba pražské komendy johanitů a její sekvestrace v 15. století. In: Ce-
lostátní studentská vědecká konference Historie 1997. Brno 3.–5. prosince 1997. Brno 1998, s. 86–88.

a kolem kostela sv. Jana Evangelisty na Bojišti), několika desítkami vsí a hospodářskými dvory představovala nejbohatší johanitský konvent v českých zemích. Panství pražských johanitů zůstalo však po celou dobu roztržštěné.³ Navzdory jeho velikosti se ale již během 14. století zhoršovala finanční situace komendy, což vyvrcholilo na počátku 15. století.⁴

V jejím čele stál komtur. Komunitu tvořili rytíři a kaplani. Hlavu druhé skupiny představoval převor, který nejpozději od druhé poloviny 14. století spravoval zároveň farní kostel sv. Prokopa na Malé Straně.⁵ Od 14. století lze doložit jménem i další funkcionáře z řad kaplanů v rámci konventu: podpřevora, pitanciáře,⁶ sakristiána, kazatele a komorníka.⁷ Kněží z pražské komendy se rovněž výrazně uplatňovali v duchovní správě farních kostelů při ostatních řádových domech v Čechách, Žitavě nebo Kladsku.⁸

Největší rozkvět zaznamenal konvent za vlády Karla IV. a jeho syna Václava IV. V roce 1373 sestával z 10 rytířů včetně komtura, 15 kněží i s převorem, 1 jáhna, 1 podjáhna a 2 akolytů. Při komendě fungovala také škola.⁹ Špitál zde však v této době neexistoval.¹⁰ Řádový kostel hrál v pražských městech důležitou roli. V rámci pohřebního průvodu v něm bylo v noci z 13. na 14. července 1378 vystaveno tělo

- 3 Týž: Nástin majetkového vývoje řádu johanitů v Čechách v předhusitské době. In: *Ad vitam et honorem*. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám. Brno 2003, s. 555–556.
- 4 Týž: Majetek johanitského řádu v Čechách ve 12.–16. století. Disertační práce na Historickém ústavu FF MU. Brno 2006, s. 54–55.
- 5 Vyplývá to ze srovnání seznamu farářů u sv. Prokopa (LC I/1, s. 8, 124; LC III–IV, s. 96, 153 a RBMV V/I/2, č. 862, s. 108) s přehledem převorů (RBM IV, č. 1649, s. 655; RBM VI/3, č. 859, s. 536; RBM VII/2, č. 407, s. 267; č. 596, s. 368; Národní archiv (dále NA), fond Maltézští rytíři – české velkopřevorství, Praha (dále ŘM), inv. č. 2247, listina z 10. 12. 1377; inv. č. 2249, listina z 21. 10. 1378; RBMV V/I/2, č. 125, s. 78; LC III–IV, s. 153; SA II, č. 244, s. 291; RBMV V/I/1, č. 248, s. 124; RBMV V/I/2, č. 801, s. 84; č. 823, s. 92; č. 833, s. 96–97; č. 889, s. 119; č. 961, s. 147; Eršil, Jaroslav – Pražák, Jiří: *Archiv pražské metropolitní kapituly I. Katalog listin a listů z doby předhusitské (–1419)*. Praha 1956, č. 910, s. 255). To koneckonců potvrzuje i vývoj v mladší době, kdy převorové zajišťovali farní správu u konventního kostela Panny Marie.
- 6 Těto dignitě u johanitů se věnoval Mitáček, Jiří: *Funkce pitanciáře v životě johanitských komend*. In: *Ad musealem laborem*. Sborník k pětasedesátinám PhDr. Slavomíra Brodessera. Brno 2005, s. 31–39.
- 7 Např. Novotný, Václav (ed.): *Inquisitio domorum hospitalis s. Johannis Hierosolimitani per Pragensem archidioecesim facta anno 1373*. Praha 1900, s. 28; RBMV V/I/2, č. 1101, s. 199.
- 8 Pičín (LC III–IV, s. 27, 153; LC VII, s. 38), Mladá Boleslav u sv. Jana Křtitele (LC VI, s. 94; LC VII, s. 69 a 176) a u sv. Víta (LC VI, s. 94 a 191), Kladsko (LC I/2, s. 80), Žitava (LC I/2, s. 87), Manětín (LC VI, s. 94), Český Dub (LC III–IV, s. 153), Kadaň (LC III–IV, s. 21), Strakonice (LC V, s. 17) a Radomyšl (LC V, s. 215).
- 9 Novotný, V. (ed.): *Inquisitio domorum*, s. 22 a 24.
- 10 Hledíková, Zdeňka: *Pražské klášterní špitály od 13. do počátku 15. století*. *Documenta Pragensia* 7/1, 1987, s. 76.

zesnulého římského císaře a českého krále Karla IV. Příslušné obřady zajišťoval jistě převor spolu s dalšími johanity.¹¹ V říjnu 1393 rozšířil římský papež Bonifác IX. domácí jubilejní léto do září 1394 a při této příležitosti se johanitský kostel Panny Marie připojil spolu s dalšími dvěma k stávajícím stacionárním kostelům.¹² Konvent představoval prestižní řeholní instituci, která byla atraktivní i pro zájemce o řeholní život z řad patriciátu.¹³ Navazoval také kontakty s kláštery jiných řádů.¹⁴ Těšil se přízni krále Václava IV., který si komendu na Malé Straně zvolil za místo svého setkání s pražským arcibiskupem Janem z Jenštejna. To se odehrálo 20. března 1393 a během něj nechal vladař zajmout několik arcibiskupových lidí, z nichž oficiál Jan z Pomuka následně podlehl mučení.¹⁵ Dne 1. května 1395 umožnil papež Bonifác IX. převoru Petrovi (ve funkci doložen v letech 1386–1404)¹⁶ a jeho nástupcům nosit mitru, prsten a jiné pontifikální insignie, které používají zderazský probošt a vysehradští kanovníci. Kromě toho jim také dovolil udílet požehnání.¹⁷ Slibný vývoj nejstaršího, nejbohatšího a největšího johanitského konventu v českých zemích přerušila husitská revoluce. Pražští johanité se prozíravě přesunuli i s cennostmi už někdy v létě 1419 do bezpečí strakonického hradu. Opuštěná komenda byla pak 8. května 1420 vypálena.¹⁸

Kromě listin, které jsou doložené od počátku 13. století,¹⁹ se z předhusitského období konventu Panny Marie na konci pražského mostu z vlastní písemné produkce téměř nic nedochovalo. Zatím jsou k dispozici pouze urbář sepsaný roku 1376 notářem pražské komendy Matějem a dva fragmenty s účetními záznamy konventu z roku 1393.²⁰ Z liturgických knih používaných pražskými johanity je

11 Podrobněji o tom Jan, Libor: Pohřební obřady za Karla IV. v kostele Panny Marie na konci mostu. In: *Verba in imaginibus*. Františku Šmahelovi k 70. narozeninám. Praha 2004, s. 189–192.

12 MVB V, č. 724, s. 413–415.

13 Svoboda, M.: *Majetek johanitského řádu*, s. 47.

14 Roku 1390 uzavřel konfraternitu například s augustiniány kanovníky v Třeboni (RBMV V/I/1, č. 360, s. 167).

15 Bobková, Lenka – Bartlová, Milena: *Velké dějiny země Koruny české IV. b. 1310–1402*. Praha 2003, s. 336–337.

16 RBMV V/I/1, č. 248, s. 124 a RBMV V/I/2, č. 801, s. 84.

17 Listina se dochovala v originále: NA, ŘM, inv. č. 2172, listina z 1. 5. 1395. Vydána byla ve zkrácené podobě (MVB V, č. 914, s. 493–494) a ve výtahu (RBMV V/I/1, č. 505, s. 232).

18 Podrobněji se tomu věnuje Svoboda, Miroslav: *Majetek řádu johanitů v Čechách v husitské době. Podíl Zikmunda Lucemburského na likvidaci pozemkového majetku*. *Český časopis historický* 103, 2005, s. 275–278.

19 CDB II, č. 133, s. 123–124.

20 O urbáři podrobněji pojednává Svoboda, M.: *Majetek johanitského řádu*, s. 50, pozn. č. 174. Zlomky účtů editoval Graus, František: *Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské II*. Praha 1957, s. 528–535. Do roku 1393 je datoval Skopal, M.: *Založení komendy*, s. 23,

znám pouze breviář, jehož součástí je sanktorál dokončený v roce 1398, pořízený zmíněným převorem Petrem.²¹

Období titulárních převorů

Kdysi rozsáhlý majetek pražského konventu se rozplynul a jeho členové se postupně začlenili do strakonického konventu. Zpět na Malou Stranu se patrně v první polovině 40. let 15. století vrátil pouze převor, jehož hlavní úkoly spočívaly ve farní a vrchnostenské správě a který, s ohledem na poničenou budovu konventu, již pobýval v tzv. Strakonickém domě. Funkce pražského komtura zřejmě zcela zanikla.²² Štěstí zpočátku novým pražským převorům nepřálo. Kvůli bouřím obyvatelstva v září 1483 byl převor Řehoř z Frýdku (ve funkci v letech 1473–1492), který v roce 1477 vydal zřízení pro maltézskou jurisdikci a zároveň založil pozemkovou knihu jak pro obyvatele enklávy na Malé Straně, tak pro ostatní poddané,²³ nucen opět uprchnout z Prahy. Zpět se vrátil až v březnu 1487.²⁴ Kromě toho byl v roce 1503 areál johanitské komendy znovu postižen požárem.²⁵ Za těchto

pozn. č. 59. Naproti tomu Libor Jan klade v nepublikovaném rukopise první zlomek již do 80. let 14. století (Svoboda, M.: *Majetek johanitského řádu*, s. 57). Z podrobného rozboru chronologických údajů (vztahu dnů v týdnu, svátků a introitů) však vyplývá, že datovatelné záznamy na stranách 528 (6. 5.), 529 (21. 5.–19. 8.), 532 (19. 7.–8. 9.) a částečně 533 (10. 9.–13. 10.) Grausovy edice se vztahují k možným letům 1371, 1382 a 1393. Tři datace na straně 530 (23.–29. 8.) bezprostředně navazují na předchozí stranu. Datace na stranách 533 ve druhé polovině (týden po 10. neděli po Sv. Trojici a týden po první neděli po 6. 1.), 534 (týden před první nedělí adventní a dva týdny po ní) a 535 (týden po třetí neděli adventní) nelze s jistotou převést na konkrétní dny. S ohledem na zmínění převora Petra na straně 530 lze uzavřít, že při nejmenším strany 528 až zhruba polovina 533 obsahují záznamy z roku 1393.

- 21 Celému rukopisu se podrobně věnuje Petr, Stanislav: *Středověká liturgická bohemika v rukopisném fondu Maltézské knihovny. Studie o rukopisech 27, 1989–1990*, s. 31–51.
- 22 Svoboda, M.: *Majetek johanitského řádu*, s. 253; Dráždil, Stanislav: *Maltézská jurisdikce a „Strakonický dům“ v Praze. Strakonice 2, 1936*, s. 27.
- 23 „Stará kniha či protokol“ pro maltézské postranní právo se dochovala, byť jí chybí první fólia a nyní začíná až od roku 1478. – Knihovna Národního archivu (KNA), fond Maltézská knihovna (dále *Knih.Malt.*), sign. R 92, protokol maltézského postranního práva 1478–1612. Úvodní zápis se zřízením z roku 1477 je k dispozici alespoň v opise (KNA, *Knih.Malt.*, sign. R 122, kopířák maltézského postranního práva 1580–1731, fol. 20r). *Srov. Svobodová–Ladová, Miluše: Zvláštní místní práva v Praze. Pražský sborník historický 8, 1973*, s. 137. Po pozemkové knize Motola zůstal pouze zápis v inventáři z roku 1752: „Liber fundorum pagi Mothol anni 1477 in folio sine signatura“ (NA, ŘM, inv. č. 264, kart. 156, inventář pražského konventu z roku 1752). Tato pozemková kniha patří bez pochyby mezi nejstarší doložené v českých zemích mimo městské prostředí.
- 24 Petr, S.: *Středověká liturgická bohemika*, s. 81, 82 a 83. Autor tohoto příspěvku se dříve mylně domníval, že v roce 1487 byl první návrat převora do Prahy po odchodu v roce 1419. – Trnka, Pavel: *Osudy Maltézské knihovny v Praze a její současný stav. Paginae historiae 24/1, 2016*, s. 13.
- 25 Palacký, František (ed.): *Starý letopisowé česstj od roku 1378 do 1527, čili Pokračowánj v kronikách Příbjka Pulkawy a Benesse z Hořowic, z rukopisů starých wydané. Praha 1829*, s. 265.

okolností, kdy pražský konvent neexistoval, užívání pontifikálií ustalo. Proto se generální převor Jan z Rožmberka obrátil na kurii s žádostí o převedení práva užívat mitru, berlu a další pontifikální insignie z převorů pražských na strakonické. Dne 7. října 1512 vyšel Rožmberkovi vstříc kardinál Leonard s podmínkou, že se tak stane pouze do doby, dokud pražský konvent nedosáhne svého původního stavu.²⁶ S ohledem na absenci obyvatelných prostor a klesající počet řádových kněží v českém převorství nebylo obnovení konventu na Malé Straně během 16. století reálné.²⁷ Chybějící obydlí pro případné řeholníky nevyřešila ani přestavba bývalého konventu na rezidenci generálního převora na přelomu 16. a 17. století, ve které se počítalo pouze s farou a příbytkem převora.²⁸ Přibližně od roku 1618 se řádovému kostelu na Malé Straně začíná říkat „Matky Boží pod řetězem konec mostu pražského“.²⁹

Z původního majetku konventu zůstala vedle enklávy na Malé Straně část Motola. V roce 1461 získali johanité zpět do své moci ves Březiněves potom, co ji král Zikmund v roce 1436 zastavil. Tento stav setrval až do počátku 17. století.³⁰ V rámci událostí po pražské defenestraci roku 1618 byla Malostranskými vyrabována rezidence generálního převora včetně převorova bytu.³¹ Prevor navíc dočasně ztratil Březiněves i část Motola. K opětovnému obnovení vlastnických práv došlo až po Bílé hoře.³²

Počátkem třicetileté války přestal existovat také maltéžský konvent ve Strakonících, kde napříště působil pouze převor zajišťující farní správu.³³ Vymírání řádových kněží v českém převorství se snažili zastavit generální převor Jindřich z Logau a převor Pavel Gryll z Altorfu (ve funkci v letech 1621–1631), který v roce 1622 začal vést

26 NA, ŘM, inv. č. 2497, listina ze 7. 10. 1512.

27 Autor zde přehodnotil na základě studia pramenů svůj předchozí názor o existenci skromného konventu. Srov. Trnka, P.: *Osudy Maltéžské knihovny*, s. 13.

28 Vilímková, Milada: *Urbanistický vývoj území maltéžské jurisdikce. Pražský sborník historický 1966*, s. 80–82.

29 NA, ŘM, inv. č. 1251, kart. 477, kniha zápisů soudních rozhodnutí pražské jurisdikce 1571–1638, pag. 483.

30 Svoboda, M.: *Majetek johanitského řádu*, s. 264 a 269–270.

31 Hloch, Jiří: *Postranní právo Panny Marie pod řetězem – konec mosta (1547–1659)*. Pražský sborník vlastivědný 1962, s. 113. KNA, Knih.Malt., sign. Malt 2041, fol. 1b, rukopisný vpisek.

32 Pola, Martin: *Působení řádu Maltéžských rytířů v Českých zemích v období první republiky a jeho hospodářské aspekty*. Diplomová práce na Ústavu hospodářských a sociálních dějin FF UK. Praha 2017, s. 100 a 103.

33 KNA, fond Knihovna Frá Horkého (dále Knih.Horký), sign. RJ 9, Warter, Ferdinand: *Geschichtlicher Traktat über den Orden des heiligen Johannes von Jerusalem, dessen Regel und Statuten*, pag. 30.

farní matriky u Panny Marie pod řetězem.³⁴ Řešením mělo být obnovení konventu na Malé Straně. Za tímto účelem se jim v roce 1625 podařilo získat od císaře Ferdinanda II. dva zkonfiskované domy, ve kterých měl vzniknout alumnát. To se však nezdařilo a situace se zhoršila do té míry, že nebyl ani řádový kněz, který by nastoupil po Gryllovi. Poprvé se tedy objevuje světský duchovní s označením administrátor kostela Panny Marie pod řetězem. Celkem byla takto přerušena posloupnost převorů během následujících období: 1631–1637, 1638–1650, 1686–1692 a 1703–1709. Pokud vstoupil administrátor do řádu, stával se následně i převorem.³⁵ Poněkud kontroverzní postavu mezi převory představoval Bernard Witte, který nejprve působil v letech 1638–1650 jako administrátor a posléze v letech 1650–1686 jako převor.³⁶ Podílel se sice na barokizaci kostela Panny Marie pod řetězem, ale svým postupem proti poddaným vyvolal řadu stížností.³⁷ Navíc se dostal do sporu s velkopřevorem Františkem Šebestiánem Vratislavem z Mitrovic a ze svého úřadu byl kvůli neposlušnosti v roce 1674 na čas dokonce sesazen velmistrovou radou. Díky tomu, že nepředložil soupis příjmů požadovaný provinciální kapitulou v roce 1682, odejmul mu velkopřevor Ferdinand Ludvík Libštejnský z Kolovrat následujícího roku Březiněves.³⁸

Když zemřel poslední strakonický převor a generální vikář velkopřevora v duchovních záležitostech Michael Emerich de Raga v první polovině 90. let 17. století, ustalo používání pontifikálních insignií i ve Strakonících.³⁹ Do 18. století vstupovalo České velkopřevorství bez jediného kněžského konventu a téměř s nulovým počtem řádových kaplanů se slavnými slibů.

Období obnoveného konventu

Kritický vývoj kněžské větve řádu se podařilo zvrátit až velkopřevorovi Gundakaru Poppu z Dietrichštejna a převorovi Františku Tauferovi z Rovin

34 Archiv hlavního města Prahy, fond Sběrka matrik, sign. PMŘ N1O1Z1, matrika narozených a oddaných kostela P. Marie pod řetězem na Malé Straně 1622–1676 a sign. PMŘ N2O2, matrika oddaných kostela P. Marie pod řetězem na Malé Straně 1622–1745.

35 Ekert, František: Posvátná místa král. hl. města Prahy I. Praha 1883, s. 264–265; KNA, Knih. Malt., sign. R 87, protokol maltézského postranního práva 1701–1703, pag. 408; sign. R 68, purkrechtní kniha 1617–1711, Motol, fol. 56v a sign. R 99, matrika konventu Panny Marie pod řetězem 1825–1861, pag. 1.

36 KNA, Knih. Malt., sign. R 68, purkrechtní kniha 1617–1711, Březiněves, fol. 13r; NA, ŘM, inv. č. 2368, listina z 23. 6. 1650. Jeho osobou se zabýval Fürstenberg, Michael von: Ein Westfale in Prag. Der Prior des Malteserordens Bernhard Witte. Paderborn 1998.

37 Vilímková, M.: Urbanistický vývoj, s. 83.

38 Podrobněji Fürstenberg, M. v.: Ein Westfale, s. 19–22.

39 Lifka, Bohumír – Nechvátal, Bořivoj: Radomyšl. Dějiny jihočeského městečka a jeho okolí. Radomyšl 1993, s. 181; KNA, Knih. Malt., sign. R 103, Hrubý, Jan Křtitel: Series nonnullorum exempti Conventus Strakonicensis... 1779, text k poslednímu znaku.

(nejprve kaplan v kostele Panny Marie pod řetězem, od roku 1703 administrátor a v letech 1709 až 1745 převor).⁴⁰ Druhý jmenovaný nechal v letech 1728–1731 vystavět na své náklady novou budovu kněžského alumnátu a útulku pro zestárlé bratry.⁴¹ Již v roce 1732 byli přijati dva zkušení kněží za první novice.⁴² Řeholníků postupně přibývalo, a z Taufera se tak stal první převor obnoveného konventu. V poslední vůli, kterou pořídil v roce 1736 s povolením magisteria, počítal mimo jiné s existencí alespoň čtyř kaplanů z poslušnosti výborně znalých českého jazyka a tvořících chór.⁴³ Potom, co v červnu 1739 složili slavné sli- by duchovní správci sedmi převážně inkorporovaných far v Čechách,⁴⁴ dosáhl počet členů konventu stavu před rokem 1420 – 15 profesních kněží a 1 novic.⁴⁵ Tím byla prakticky splněna podmínka listiny z roku 1512 pro navrácení práva nosit pontifikálie pražským převorům. Proto Taufer zaslal v této věci suppliku do Říma. Odpověď Posvátné kongregace ritů z konce roku 1739 byla kladná a po schválení velkopřevorem a pražským arcibiskupem v lednu 1740 se převorové konventu Panny Marie pod řetězem opět stali infulovanými. Ve stejném

40 NA, ŘM, inv. č. 1233, kart. 460, pamětnice konventu Panny Marie pod řetězem 1727–1907, fol. 1r–v, 68v–69v; KNA, Knih.Malt., sign. R 87, protokol maltéžského postranního práva 1701–1703, pag. 408.

41 Podrobněji o vlastní stavbě Wirth, Zdeněk: Stavba konventu maltéžského na Malé Straně v Praze. Památky archaeologické – skupina historická 2 (38), 1932, s. 82–84.

42 NA, ŘM, inv. č. 1233, kart. 460, pamětnice konventu Panny Marie pod řetězem 1727–1907, fol. 2r.

43 Tamtéž, fol. 71v.

44 Tamtéž, fol. 26v. Jednalo se o Strakonice, Horažďovice, Radomyšl, Pičín, Horní Libchavu, Skalice u České Lípy a Radobytce.

45 Tyto i další údaje o počtech členů, obsazení farních kostelů a konventních funkcích v tomto příspěvku byly zjištěny na základě následujících pramenů. Pro období let 1732 až 1804 je klíčová pamětnice konventu (NA, ŘM, inv. č. 1233, kart. 460, pamětnice konventu Panny Marie pod řetězem 1727–1907). Informace pro následující období lze čerpat z matriky členů konventu, která vznikla někdy okolo roku 1825 a zapisovalo se do ní do roku 1861. Obsahuje ale velké množství chyb (KNA, Knih.Malt., sign. R 99, matrika konventu Panny Marie pod řetězem 1825–1861). Nahradila ji pak mladší matrika vedená až do roku 1950, která je dnes však neznámá (srov. Otradovec, Tomáš Jan: České velkopřevorství Suverénního řádu maltéžských rytířů za velkopřevora Michaela Ferdinanda z Althanu. Diplomová práce na Katedře PVH a archivního studia FF UK. Praha 2016, s. 42–43, 62 a 76). Proto je třeba se zejména pro mladší období obrátit na tištěné seznamy členů pražského konventu, které jsou součástí katalogů říšské genealogické příručky (Neues Genealogisch-Schematisches Reichs- und Staats-Handbuch ... Frankfurt am Mayn 1751–1755), některých direktářů pražského konventu (Ordo recitandi divinum officium missasque ... Pragae [1756, 1757, 1761–1766, 1768–1771, 1776–1780 a 1782–1785]), katalogů duchovních pražské arcidiecéze (Catalogus Universi Cleri Archidioecesiani Pragensis ... Pragae 1827–1920, 1928, 1932–1938, 1942, 1945 a 1948) a přehledů členů Českého velkopřevorství (Status personalis sacri ac equestris ordinis Joannitarum seu Melitensium in Magno prioratu Bohemiae pro anno 1860, Pragae 1860 a Rangs-Liste und Personal-Status des hohen souverainen Johanniter-Ordens im Grosspriorate von Böhmen ... Wien 1866–1918, 1927, 1929 a 1937). Název posledních dvou řad se průběžně měnil.

roce obdržela komunita svá první novodobá statuta, jelikož se středověká nedochovala.⁴⁶

Pro udržitelné fungování řeholního domu maltézských rytířů na Malé Straně bylo nezbytné rozšíření konventních statků. Převoru Františku Špinkovi z Helfenthalu (ve funkci v letech 1745–1761) se podařilo v roce 1747 zakoupit zbývající část Motola, což později potvrdila i Marie Terezie.⁴⁷ Kromě toho rozhodla roku 1767 provinciální kapitula o navrácení Březiněvsi zpět konventu.⁴⁸

V jeho čele stál převor, který byl zároveň generálním vikářem Českého velkopřevorství v duchovních záležitostech a kaplanem jak velkopřevora, tak řádových rytířů. Jeho ustanovení probíhalo tak, že členové konventu mezi sebou vybírali dva adepty, přičemž velkopřevor buď jednoho potvrdil, nebo se volba musela opakovat. Od konce druhé dekády 19. století byl každý převor také komturem tří malých komend (Ebenfurth, Hallenstein a Maria Pulst), ze kterých mu plynul skromný příjem. Zvolený převor byl též jmenován konventuálním kaplanem, zatímco ostatní bratři bývali téměř vždy kaplany z poslušnosti.⁴⁹ V 50. letech 18. století se velikost konventu ustálila na 30 osobách, mezi které patřili kněží, klerikové a novicové. Od 20. let až do počátku 80. let 19. století se velikost této komunity pohybovala zhruba mezi 35 až 40 členy. Největší personální rozkvět zažil pražský konvent koncem působení převora Jana Jaresche (v úřadu 1859–1886), jeho nástupců Josefa Slánského (1887–1889), Ferdinanda Wartera (1889–1903) a částečně Josefa Hamršmída (1903–1939). Tehdy v období od první poloviny 80. let 19. století do první poloviny druhé dekády 20. století byl tvořen více jak 40 osobami. Roku 1889 jich bylo dokonce 47, přičemž přímo v konventu z nich pobývalo 16. Fungování této řeholní komunity zajišťovala kromě převora řada dalších hodnostářů: podpřevor, novicmistr, inspektor kostela, archivář, knihovník, provizor domu, sakristián, sekretář, správce kuchyně a správce sklepa. Nebylo ničím výjimečným, že jeden profes zastával zároveň více funkcí.

Maltézští kněží měli především obstarávat duchovní správu na řádových farních buď jako správci farních kostelů, či jako kaplani.⁵⁰ Během druhé poloviny 18. století přibýly k stávajícím osmi farnostem, které obhospodařovali členové pražského konventu, Volfartice (1756) a Podsrp (1786), dočasně pak Mailberg

46 NA, ŘM, inv. č. 1233, kart. 460, pamětnice konventu Panny Marie pod řetězem 1727–1907, fol. 32v–33r a 41r–46v.

47 NA, ŘM, inv. č. 3121, listina z 11. 5. 1754.

48 Fürstenberg, M. v.: Ein Westfale, s. 21.

49 KNA, Knih.Horký, sign. RJ 9, Warter, F.: Geschichtlicher Traktat, pag. 31–32; Ekert, F.: Posvátná místa, s. 267 a Hamršmíd, Josef: Johannité. In: Ottův slovník naučný XIII. Praha 1898, s. 586.

50 Pola, M.: Působení řádu, s. 61.

(1752) a Rabensburg (1779). Jednotlivé duchovní správce jmenoval velkopřevor.⁵¹ Rušení klášterů císařem Josefem II. se maltézskému konventu vyhnulo, přičemž získal po bosých karmelitánech do správy významný kostel Panny Marie Vítězné na Malé Straně. Z něho se v roce 1784 stal farní místo konventního kostela Panny Marie pod řetězem.⁵² V první polovině 19. století obsazovali maltézští kněží rakouské farní kostely inkorporované řádu: opět Rabensburg (1806), Walkenstein (1820), Spital (1825), Maria Pulst (1826), opět Mailberg (1833), Fürstenfeld (1836) a Großharras (1839). O něco později přibyl ještě Altenmarkt (1861). V roce 1880 vzrostl díky nově vzniklé farnosti Slunečná počet farních kostelů přímo spravovaných pražským konventem na 19. Někteří profesní kaplani také učili na školách náboženství. Zejména za sedmileté války a za první světové války mohli působit také jako polní kaplani.

Zatímco ještě na počátku první světové války se na převora Hamršmída obraceli jednotlivci i instituce s prosbami o materiální či duchovní pomoc, tak zanedlouho postihl nedostatek i některé řádové kněze.⁵³ Během této války zchudl kněžský konvent do té míry, že v roce 1919 nebyl schopen se postarat o všechny své členy.⁵⁴ Nakonec to došlo tak daleko, že z maltézského řádu vystoupilo během let 1919 až 1921 pět kněží se slavnými sliby a dva klerikové s jednoduchými sliby. Kromě toho chyběl pražskému konventu až do října 1927 zcela dorost, což se převor snažil řešit aktivním oslovováním gymnázií.⁵⁵ Během stejného období navíc zemřelo 10 členů konventu. Jeho velikost se tak zredukovala na pouhých 20 osob k 1. červenci 1927. Úbytek řádových kněží nedokázal zvrátit ani obnovený, ale nedostatečný nábor noviců mezi léty 1927 a 1934. Koncem roku 1938 čítala komunita již jen 14 členů. To se nutně projevilo i v duchovní správě, kdy maltézští kněží mezi lety 1921 až 1938 postupně opustili natrvalo 14 řádových far.

Kromě toho byly počátkem 20. let 20. století jediné dva konventní statky ohrožené pozemkovou reformou. Tím, že maltézští duchovní prodali v roce 1922 celý velkostatek Motol Praze, udrželi z velké části alespoň Březiněves.⁵⁶

Ekonomická a personální krize pražského konventu byla provázena rovněž poklesem řeholní disciplíny jeho členů. Se situací uvnitř komunity se seznámil v červnu 1933 při své návštěvě Prahy švýcarský kapucín Hilarin Felder, který byl papežem Piem XI. jmenován apoštolským vizitátorem maltézského řádu v čes-

51 Hamršmíd, J.: *Johannité*, s. 586.

52 Ekert, F.: *Posvátná místa*, s. 268.

53 Pola, M.: *Působení řádu*, s. 56–57, 59.

54 Pořízka, Jiří: *Maltézští rytíři v Čechách a na Moravě 1870–1998*. Olomouc 2002, s. 63.

55 Pola, M.: *Působení řádu*, s. 61.

56 Tamtéž, s. 107–108.

kých zemích. Prozatím to vyřešil různými nařízeními směřujícími ke zpřísnění řeholního života.⁵⁷ Po roce vizitoval maltézskou komunitu znovu. Výsledkem bylo tentokrát kromě řady reformních opatření uzavření noviciátu, čímž byla kněžská větev řádu v Českém velkopřevorství odsouzena k zániku!⁵⁸ Dne 1. ledna 1937 složil slavné sliby poslední klerik konventu Vladimír Pícha, který byl 17. července 1938 vysvěcen v Římě na kněze.⁵⁹ V červnu 1937 rezignoval na základě Felderova doporučení staříčkový Josef Hamršmíd na funkci generálního vikáře v duchovních záležitostech velkopřevorství.⁶⁰ Následně ustanovil zmíněný papežský vizitátor Franze Wernera Bobeho, který byl již v únoru 1935 zvolen konventní kapitulou podpřevorem, vikářem kněžské větve řádu pro velkopřevorství s plnou převorskou jurisdikcí.⁶¹

Po Hamršmídově smrti koncem srpna 1939 opět zasáhl nepříznivě do dějin konventu reformátor Felder, když dne 11. září jmenoval jeho nástupcem Němce Bobeho. Stalo se tak bez souhlasu kardinála a pražského arcibiskupa Karla Kašpara, který byl tehdy titulárním velkopřevorem, a navíc i bez vědomí velmistra. Jeho postup přitom odporoval řádovým předpisům, jelikož měl být převor volen konventem. Kromě toho nebyl již Felder apoštolským vizitátorem maltézského řádu. Kardinál Kašpar proto dosáhl v únoru 1940 u Posvátné kongregace řeholníků v Římě odvolání zmíněného jmenování. Bobemu odňal jurisdikci a právo pontifikálií. Konventu měl být ustanoven komisař. Kardinál však v dubnu 1941 zemřel a Bobe byl znovu v září potvrzen stejnou kongregací převorem.⁶²

Počátkem roku 1942 zasáhla pražský konvent další těžká rána. Byl totiž Třetí říši zcela ožebračen. Zabrána mu byla vlastní budova, kostel Panny Marie pod řetězem, velkostatek Březiněves, knihovna i finanční hotovost. Jeho novým sídlem se stala fara Panny Marie Vítězné, kde se tísnili čtyři kněží, dva kostelníci a jeden sluha.⁶³

57 Apoštolský visitátor v Praze. *Národní politika* 51, č. 170 (22. 6. 1933), s. 4 a Mach, Vlasta: Klášterní předpisy jsou proto, aby se obcházely. *Volná myšlenka* 24, č. 32 (11. 8. 1933), s. 190.

58 Rytířský řád Maltézský v Praze před zrušením? *Expres* 7, č. 131 (9. 6. 1934), s. 2 a –ff–: Středověké kupčení. *Modrá revue* 3, č. 17 (1. 11. 1934), s. 269–270.

59 Zprávy z řádu Maltéských rytířů. Od Pražského Jezulátka 2, 1936, č. 3, s. 98 a 3, 1938, č. 4, s. 129.

60 Zprávy z řádu Maltéských rytířů. Od Pražského Jezulátka 3, 1937, č. 2, s. 64–65; Pořízka, J.: Maltézští rytíři, s. 60.

61 Zprávy z řádu Maltéských rytířů. Od Pražského Jezulátka 1, 1935, č. 3, s. 96 a 3, 1937, č. 2, s. 67.

62 NA, fond Zemský úřad Praha – oddělení církevní, nadační a školské (ZÚ–cír.), kmen. č. 1185, Souhlas stát. kultové správy k ustanovení Fra Hamršmída a Fra Bobeho převorem z 12. 12. 1947; Kukánová, Zlatuše: Dr. Josef Pluhař – kancléř a vyslanec řádu maltézských rytířů. *Paginae historiae* 13, 2005, s. 51; KNA, *Knih. Horký*, sign. RJ 1, pamětní kniha kostela Panny Marie Vítězné, záznamy pro léta 1940–1948, zápis J. Eminence Dr. Karel kardinál Kašpar.

63 Bobe, Franz Werner: Zpověď. In: Tomášek, Dušan: *Konfidenti*. Praha 1991, s. 154; KNA, *Knih. Horký*, sign. RJ 1, pamětní kniha kostela Panny Marie Vítězné, záznamy pro léta 1940–1948,

Převor Bobe se projevil za okupace jako nacista, elitní konfident a kariérista s ambicí stát se pražským arcibiskupem. Sám přitom celebroidal především pontifikální mše.⁶⁴ Mnozí maltézští kněží byli perzekuováni. Administrátor u Panny Marie Vítězné Jan Häusler byl počátkem října 1939 zatčen gestapem a po vyšetřovací vazbě vykázán z Čech.⁶⁵ Ve stejné době byl rovněž zatčen kvůli vlasteneckému kázání a krátce internován prozatímní administrátor děkanství ve Strakonících Antonín Voráček, který poté působil v odboji.⁶⁶ Nejhůře postižen byl prozatímní administrátor Panny Marie Vítězné Karel Vilém Horký, který byl z Bobeho popudu zatčen gestapem v lednu 1942 a bez soudu uvězněn na Pankráci, v Terezíně a nakonec v Dachau, kde mu byla kvůli infekci amputována noha pod kolenem. Záminkou k udání se pro převora stalo nedostavení se spolubratra na děkanství do Radomyšle k internaci kvůli porušování předpisů o zatmění.⁶⁷ Druhého kaplana u Panny Marie Vítězné Vladimíra Píchu poslal Bobe v roce 1942 na tři týdny do kněžského demeritního domu v Zásmukách, který sloužil pro internaci nepohodlných katolických duchovních. Údajně tím měl předejít jeho zatčení.⁶⁸ Rakouskému členu konventu Elmaru Eisenbergerovi se podařilo emigrovat do Velké Británie, kde od září 1942 působil jako hlasatel stanice Christus König vysílané do Německa.⁶⁹

Po skončení války se museli maltézští kněží vyrovnat s kolaborací dvou německých spolubratrů. Převor Bobe byl za pomoci Vladimíra Píchy zatčen již

zápis Zabrání Maltského majetku; Trnka, P.: *Osudy Maltézské knihovny*, s. 17–18.

64 KNA, Knih.Horký, sign. RJ 1, pamětní kniha kostela Panny Marie Vítězné, záznamy pro léta 1940–1948, zápis Maltský konvent u Panny Marie Vítězné; Kukánová, Z.: Dr. Josef Pluhař, s. 51.

65 KNA, Knih.Horký, sign. RJ 1, pamětní kniha kostela Panny Marie Vítězné, záznamy pro léta 1940–1948, zápis Frà Jan Häusler, O. Melit.; Bobe, F. W.: *Zpověď*, s. 158–159. Dle Vladimíra Píchy, autora záznamů ve farní pamětnici, bylo důvodem zatčení židofilské smýšlení, kdežto dle Bobeho to mělo být kvůli homosexualitě.

66 Fibich, Ondřej: *Poslední převor strakonický, Frà Antonín Voráček*. Zpravodaj Českého velkopřevorství Suverénního řádu maltézských rytířů 23, 2008, s. 6; Strakonice. Pamětní deska Antonínu Voráčkovi. In: *Pamětní místa na komunistický režim* [online]. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i. [9. 10. 2018]. Dostupné z: <http://www.pametnimista.usd.cas.cz/strakonice-pametni-deska-p-antoninu-vorackovi/>.

67 Libický, Vladimír: Frà Karel Vilém Horký O. Melit. Ve vzpomínkách. Zpravodaj Českého velkopřevorství Suverénního řádu maltézských rytířů 21, 2007, s. 8–9; KNA, Knih.Horký, sign. RJ 1, pamětní kniha kostela Panny Marie Vítězné, záznamy pro léta 1940–1948, zápis Frà Karel Vilém Horký O. Melit.

68 Bobe, F. W.: *Zpověď*, s. 155; KNA, Knih.Horký, sign. RJ 1, pamětní kniha kostela Panny Marie Vítězné, záznamy pro léta 1940–1948, zápis J. Eminence Dr. Karel kardinál Kašpar.

69 Starkulla jr., Heinz: *Politische Emigranten in der verdeckten anglo-amerikanischen Propaganda*. In: Behmer, Markus (ed.): *Deutsche Publizistik im Exil 1933 bis 1945. Personen – Positionen – Perspektiven*. Münster 2000, s. 205.

v květnu 1945 a v dubnu 1947 po proběhlém soudu popraven. Ještě předtím byl v červnu 1946 odsouzen Heinrich Sacher k jedenácti letům vězení.⁷⁰ Novým převorem byl zvolen a v červnu 1948 velmistrem jmenován dosavadní vikář konventu a strakonický děkan Antonín Voráček.⁷¹ Konvent měl v této době již pouhých sedm členů, z nichž jen dva pobývali na faře u Panny Marie Vítězné. Ostatní pak zajišťovali duchovní správu ve Strakonících, Horažďovicích, Radomyšli, Fürstenfeldu a nově v Jirnech.

Poválečné období se pro konvent neslo ve znamení snah dosáhnout navrácení zabraného majetku a znovu otevřít noviciát.⁷² V prvním případě byl řád, na rozdíl od druhého, relativně úspěšný. Maltézští kněží postupně získávali svůj majetek zpět. V kostele Panny Marie pod řetězem začaly být od 20. května 1945 znovu slouženy bohoslužby.⁷³ V konventní budově sídlil od května 1945 Orientální ústav ČSAV, který tam vystřídal Institut für die Kunde Ost- und Südosteuropas pražské německé univerzity. Zůstal tam i po její restituci v srpnu 1945.⁷⁴ Do roku 1948 byla získána zpět také knihovna, která byla uložena na faře Panny Marie Vítězné. Její správu však převzala Knihovna Náprstkova muzea v čele se členem řádu Bohumírem Lifkou.⁷⁵ Přestože byla na velkostatek Březiněves navržena konfiskace podle Benešových dekretů, měl být nakonec dle soudního rozhodnutí z listopadu 1947 rovněž vrácen konventu. V únoru 1948 byl ale v rámci revize první pozemkové reformy převeden do rukou státu.⁷⁶

Po únorovém převzetí moci komunisty se nad zbytkem skomírajícího konventu rychle stahovala mračna. V říjnu 1949 byl zatčen kaplan Vladimír Pícha a po vykonstruovaném procesu v lednu 1951 odsouzen k 20 letům odnětí svobo-

70 Lifka, Bohumír: Pražský nacistický „arcibiskup“. Svobodné noviny 1, č. 15 (8. 6. 1945), s. 2; Buben, Milan – Calice, Christof – Feucht, Gerhart – Lobkowicz, Johannes – Steeb, Richard – Zikmundová, Martina: České velkopřevorství Suverénního řádu Maltézských rytířů v letech 1938–1948. [S.l. s.a.], s. 10.

71 Pořízka, J.: Maltézští rytíři, s. 109; Strakonice. Pamětní deska Antonínu Voráčkovi. In: Pamětní místa na komunistický režim [online]. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i. [9. 10. 2018]. Dostupné z: <http://www.pametnimista.usd.cas.cz/strakonice-pametni-deska-p-antoninu-vorackovi/>.

72 NA, ZÚ–církv., kmen. č. 1185, Vyjádření Souverénního řádu Maltézských rytířů v Čechách a na Moravě a konventu kněží Maltézských rytířů v Praze z 10. 11. 1945, s. 7.

73 KNA, Knih.Horký, sign. RJ 1, pamětní kniha kostela Panny Marie Vítězné, záznamy pro léta 1940–1948, zápis Povstání pražského lidu 5.–9. května 1945.

74 Buben, M. – Calice, Ch. – Feucht, G. – Lobkowicz, J. – Steeb, R. – Zikmundová, M.: České velkopřevorství, s. 11–12 a 13.

75 Trnka, P.: Osudy Maltézské knihovny, s. 21–22.

76 Buben, M. – Calice, Ch. – Feucht, G. – Lobkowicz, J. – Steeb, R. – Zikmundová, M.: České velkopřevorství, s. 14, 17 a 19.

dy.⁷⁷ Převor Antonín Voráček byl ještě v lednu 1950 tajně infulován.⁷⁸ V dubnu téhož roku však proběhla Akce K, během které byl kněžskému konventu opět zabrán majetek.⁷⁹ Maltézští rytíři byli tak spolu s ostatními církevními řády v Československu zrušeni. Počátkem roku 1954 byl zatčen i představený bývalého konventu Antonín Voráček a již koncem března odsouzen k osmi letům vězení.⁸⁰

Epilog

Obnovení maltézského řádu v Československu roku 1990 se z členů kněžského konventu dočkal pouze Karel Vilém Horký, který však zemřel 30. října 1992.⁸¹ Tím znovu po necelých 300 letech vymřeli v Českém velkopřevorství řádoví duchovní se slavnými sliby. Nic na tom již nemohl změnit ani 79letý kněz litoměřické diecéze Josef Zlámal, který v září 1994 složil slavné sliby a stal se infulovaným převorem. Působil také jako farář u Panny Marie pod řetězem mezi léty 1997 a 2002, kdy mu byla odňata jurisdikce v arcidiecézi. Tento vůbec poslední maltézský kněz se slavnými sliby zemřel 22. prosince 2008.⁸² Ještě předtím v roce 2004 zanikla tradiční maltézská farnost Panny Marie pod řetězem, když byla sloučena s farností sv. Tomáše.⁸³ Pomyslnou tečku dějin kněžského konventu, který již od roku 1950 reálně neexistoval, představuje z právního hlediska jeho sloučení s velkopřevorstvím v roce 2012.⁸⁴

Datace udělení práva pontifikálií v řádové historiografii

Na samém začátku stojí papežská bula z 1. května 1395. Kombinace neuvedení pořadového čísla papeže v intitulaci („Bonifacius episcopus servus servorum Dei“) s datováním dle délky pontifikátu („Kal. Maii pontificatus nostri anno sexto“) však později způsobily nemalé datační problémy, jak bude níže vyloženo.⁸⁵

77 Pořízka, J.: Maltézští rytíři, s. 103; Vlček, Vojtěch: Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964. Olomouc 2004, s. 254.

78 Fibich, O.: Poslední převor, s. 7.

79 Vaněčková-Skřivánková, Justina: Osudy mužských řeholních řádů a kongregací římskokatolické církve v 50. letech ve světle archiválií Náboženské matice. Praha 1997, s. 12.

80 Vlček, V.: Perzekuce mužských řádů, s. 255–256.

81 Pořízka, J.: Maltézští rytíři, s. 96 a 116.

82 Koronthály, Vladimír: Almanach duchovních arcidiecéze pražské ve 20. století a lexikon farností arcidiecéze pražské 1948–2010 II. Praha 2013, s. 576.

83 Týž: Almanach duchovních arcidiecéze pražské ve 20. století a lexikon farností arcidiecéze pražské 1948–2010 III. Praha 2013, s. 106.

84 Buben, M. – Calice, Ch. – Feucht, G. – Lobkowicz, J. – Steeb, R. – Zikmundová, M.: České velkopřevorství, s. 10.

85 NA, ŘM, inv. č. 2172, listina z 1. 5. 1395.

Když byl v 15. století archiv pražské komendy převezený na strakonický hrad pořádán,⁸⁶ byla tato listina opatřena na zadní straně výstižným registrem se správně určeným rokem!⁸⁷ S písemností se opět určitě pracovalo v souvislosti se snahou generálního převora dosáhnout převedení práva užívat pontifikálie na strakonické převory. Přestože byla v této době jistě s ohledem na regist povědomost o době vyhotovení původní výsady, vyhnul se generální převor ve své žádosti ke kurii roku 1512 jak jejímu časovému zařazení, tak uvedení jména jejího vydavatele.⁸⁸ Poté přestal být o listinu zájem až do první poloviny 18. století.

Asi nedlouho po roce 1735 byl vyhotoven soupis písemností vztahujících se ke kostelu Panny Marie pod řetězem. Při této příležitosti byla zadní strana listiny opatřena druhým registrem, který byl totožný s registrem v rámci soupisu.⁸⁹ V něm není papež Bonifác blíže specifikován a poprvé byl chybně stanoven rok vydání: 1394.⁹⁰ Z tohoto záznamu také vyplývá, že už tehdy chyběla pečeť. Posun o jeden rok v datování lze vysvětlit následovně. Autor pravděpodobně vycházel ze středověkého regestu, přičemž špatně přečetl na konci uvedeného roku *quarto* místo správného *quinto*. Nutno podotknout, že právě v místě, kde je uveden letopočet, je zhoršená čitelnost textu.

Na aktuálnosti získala listina z roku 1395 v 30. letech 18. století v souvislosti s obnovou pražského konventu převorem Františkem Tauferem. Tím totiž došlo ke splnění podmínky uvedené v listině z roku 1512 pro vrácení práva pontifikálií zpět pražským převorům. V této věci napsal Taufer v roce 1739 suppliku ke kurii, v jejímž úvodu zmínil „*ipsius ecclesiae priori pro tempore concessus fuit usus indulgē ex indulto Bonifacii p. p. VIII. ab anno 1301*“.⁹¹ Zde zřejmě vůbec poprvé došlo k záměně papežů Bonifáce IX. (1389–1404) a Bonifáce VIII. (zvolen 1294, posvěcen 1295–1303)⁹² a let 1395 a 1301. Nezdá se být pravděpodobné, že by převor obnoveného konventu pochybil vědomě. Zřejmě prováděl přípravu na psaní do Říma

86 Beránek, Karel – Uhlířová, Věra: Archiv českého velkopřevorství maltského řádu, Inventář SÚA, Díl I. Listiny 1128–1880, sv. 1. Praha 1966, s. 31.

87 „*Bulla concessa per dominum nostrum papam Bonifacium, quod prior et conventus hospitalis sancti Johannis Ierosolimitani Pragensis possint uti suis pontificalibus etc. anno domini M CCCo nonagesimo quinto.*“

88 NA, ŘM, inv. č. 2497, listina ze 7. 10. 1512.

89 NA, ŘM, inv. č. 220, kart. 124, starý repertář písemností kostela Panny Marie pod řetězem, pag. 4.

90 „*Anno 1394: Bulla papae Bonifacii per quam conceditur prioribus conventus s. Joannis Hierosolymitani Pragensis posse uti anulo et aliis pontificalibus insigniis, uti Zdarazenses et Wischohradenses. Sub priore Petro.*“

91 Opis předmluvy Tauferovy žádosti je dostupný v rámci KNA, Knih.Horký, sign. RJ 9, Warter, F.: *Geschichtlicher Traktat*, pag. 32.

92 Bláhová, Marie: *Historická chronologie*. Praha 2001, s. 778–779.

pouze na základě nepřesného opisu listiny z roku 1395, kterou časově zařadil výhradně na základě jejího obsahu. Tím lze vysvětlit opomenutí v té době možná již těžko paleograficky srozumitelného registru z 15. století. Existence mladšího registru na zadní straně listiny v roce 1739 je nejistá. Nelze počítat u tehdejších maltézských kněží se znalostí úplné posloupnosti středověkých pražských převorů. Proto nebyl zřejmě Petr jako indicie reflektován. Papež Alexandr IV. (1254–1261), který je rovněž zmiňován v textu, v tomto případě nepomůže. Jako jediné vodítko tedy zůstala osoba vydavatele. Pontifikové s uvedeným jménem připadali v úvahu pouze dva. Není překvapivé, že byl nakonec vybrán Bonifác VIII., jehož šestý rok pontifikátu počítaný od posvěcení by v tomto případě vskutku připadal na rok 1301. Poskytoval totiž větší punc starobylosti. Naproti tomu Bonifác IX. byl papež období velkého západního schismatu, který v nebývalé míře uděloval odpustková privilegia.⁹³

Koncem roku 1739 vyslyšela Posvátná kongregace ritů Tauferovu žádost, přičemž údaje z ní bez ověření převzala do své písemnosti. V nariaci se proto objevuje: „super reassumptione antiquissimi privilegii infulae, sive usus pontificalium, quod jam pridem a s. m. Bonifacio VIII. indultum fuit priori pro tempore praefatae ecclesiae et conventus Pragensis“.⁹⁴ Tím v zásadě získalo mylné časové zařazení listiny z roku 1395 zdání správnosti. To mělo bezpochyby vliv při dalším pořádání archivu asi kolem poloviny 70. let 18. století. Obě listiny týkající se práva na pontifikálie (z let 1395 a 1512) byly uloženy společně pod signaturou m 3. V příslušném repertáři nebyly sice uvedeny roky vydání, ale za to byla zapsána jména papežů Bonifáce VIII. a Julia II.⁹⁵ Netrvalo však dlouho a mylný časový údaj pronikl i do tisku. Jednalo se o druhý díl topografie Prahy Jaroslava Schallera, který při psaní kapitolky o historii johanitů u Panny Marie pod řetězem jistě spolupracoval s konventem a měl patrně i přístup do archivu. Bula dle autora z 1. května 1301 měla být uložena pod číslem III, jak uváděl již zmíněný repertář.⁹⁶ Poprvé se tak objevuje její úplná datace.

V roce 1802 dokončil kancléř velkopřevorství a řádový donát Josef z Nuce svoji reprezentativní historii Českého velkopřevorství doplněnou kopiířem listin. Představoval osobu nanejvýš povolanou, jelikož měl na starost velkopřevorský

93 Hrdina, Jan: *Relikvie, odpustky, poutní odznaky. Čtyři kapitoly z náboženského života lucemburské Prahy*. Dolní Břežany 2017, s. 57–58.

94 Opis písemnosti je zahrnut do NA, ŘM, inv. č. 1233, kart. 460, pamětnice konventu Panny Marie pod řetězem 1727–1907, fol. 32v–33r.

95 „Bulla papalis Bonifacii 8vi et Julii 2di, vi cuius priori ad pedem pontis conceditur usus infulae et pontificalium. Sg. m. N. 3.“ – NA, ŘM, inv. č. 222, kart. 126, starý repertář pro písmeno B.

96 Schaller, Jaroslav: *Beschreibung der königl. Haupt- und Residenzstadt Prag sammt allen darinn befindlichen sehenswürdigen Merkwürdigkeiten*. Zweyter Band. Prag 1795, s. 63.

archiv. Jeho informace o udělení práva pontifikálií mírně přesahují rámec dosa-
vadních registů. Rozšíření spočívá v údajích, že se tak stalo po vzoru zderazského
probošta a vyšehradských kanovníků. Zmiňuje také berlu, která však v původní
listině nebyla vysloveně uvedena. V časovém zařazení a vydavateli se plně shoduje
s Tauferovým pojetím.⁹⁷

Během první poloviny 19. století si někteří členové konventu začali být vědomi
rozporu mezi interpretací převora obnovitele potvrzenou kurií a vlastní listinou,
případně mladším registem na její zadní straně. Snaha se s tím vyrovnat se pak
projevila v několika opisech domácích statut konventu. V prvním článku, respektive
čtvrtém u novějších redakcí, týkajícím se poslušnosti bratrů vůči převorovi
se objevuje stručná informace o pontifikáliích. Ani jedno ze dvou aplikovaných
řešení však nebylo správné. První, které se na několik desetiletí v konventu ujalo,
snubilo jméno papeže uvedeného Tauferem s rokem 1394 z raně novověkého reges-
tu.⁹⁸ Není třeba zdůrazňovat, že zmíněný letopočet naprosto neodpovídal pontifi-
kátu Bonifáce VIII. Druhé řešení tento problém odstranilo, byť poněkud násilným
způsobem. Papež Bonifác VIII. byl ponechán a rok byl pozměněn na 1294.⁹⁹ Tím
byla ale naprosto ignorována datační formule původní listiny, která hovoří o šes-
tém roce pontifikátu. Navíc Bonifác VIII. byl v prosinci 1294 sice zvolen, avšak
posvěcen byl až v následujícím roce.

Koncem 50. let 19. století se znovu začalo zapisovat do pamětnice konventu,
která byla předtím průběžně vedena od obnovení komunity až do roku 1804. V této
souvislosti opsal tehdejší kooperátor ve Volfarticích, pozdější řádový archivář
a převor Josef Slánský na konec knihy právě bulu z roku 1395. Nelze stanovit, zda
mu za vzor posloužil jiný opis, či přímo originál listiny. V každém případě v datač-
ní formuli pochybil, když místo „*Kal. Maii*“ napsal „*V Maji*“, čímž pozměnil datum
o čtyři dny.¹⁰⁰ To vneslo do už tak nešťastného datování další zmatek.

97 „Im Jahre 1301 hatte auch Pabst Bonifacius VIII. dem jeweiligen Prior des Johanniterstifts in Prag den Gebrauch der Infel in Prag [*zapsáno omylem*] und des Stabes nach dem Beispiele des Probstes am Zderas und der Domherrn am Wischehrade entheilet.“ – KNA, Knih.Malt., sign. R 128, Nuce, Joseph von: Kurzgefaßte historisch-diplomatische Nachricht über die ursprüngliche Gründung, Stiftungen und Schicksale des hohen ritterlichen Hospitalordens Sancti Joannis Hierosolymitani in dem böhmischen Großpriorate im Jahre MDCCCII, pag. 17.

98 KNA, Knih.Malt., sign. R 226, Statuta domestica conventus Pragensis equestris ordinis s. Joannis Hierosolymitani s podpisem Františka Wilhelma [mezi 1807 až 1822] a Statuta domestica conventus Prageni equestris ordinis sancti Joannis Hierosolymitani ex statutis ordinis generalibus excerpta Josefa Růžičky [asi 1843].

99 NA, ŘM, inv. č. 43, kart. 16, Statuta domestica conventus Pragensi equestris ordinis sancti Joannis Hierosolymitani 1824; KNA, Knih.Malt., sign. R 226, Statuta domestica conventus Pragensis equestris ordinis sancti Joannis Hierosolymitani s podpisem Františka Stocklöwa [asi 1841].

100 NA, ŘM, inv. č. 1233, kart. 460, pamětnice konventu Panny Marie pod řetězem 1727–1907, předposlední nečíslovaný list.

Do časového ukotvení papežské buly výrazně zasáhl v 70. letech 19. století novicmistr a rovněž pozdější řádový archivář a převor Ferdinand Warter. Patrně v roce 1871 se jistě podílel na tvorbě příručky řádových normálií určené novicům, která byla napsána rukou a v této grafické podobě rozmnožena. Obsahovala také domácí statuta, podle jejichž prvního článku měli převorové roku 1394 získat právo užívat pontifikálie od papeže Bonifáce VIII. To tedy odpovídalo názoru nejspíše zastávanému již od počátku 19. století. Nedlouho poté však došlo ve všech vytištěných exemplářích pravděpodobně pod Warterovým vlivem k přepsání na rok 1301.¹⁰¹ Tím došlo po rozpačitých pokusech o zjednáání nápravy v datování k úplnému návratu zpět k Tauferovu chybnému pojetí. Když sepisoval Warter někdy ve druhé polovině 70. let 19. století učebnici pro novice věnovanou řádové historii a statutům, s jistotou již uvedl papeže Bonifáce VIII. ve spojení s rokem 1301. Při následných úpravách pak ještě rozšířil rok o datum 5. května.¹⁰² K této dataci se konvent oficiálně hlásil přinejmenším až do počátku 20. století.¹⁰³ Není proto divu, že tento nesprávný rok i vydavatel masivně pronikli do dobové literatury.¹⁰⁴ Nutno však podotknout, že druhý svazek Emlerových *Regest* z roku 1882 zmíněnou bulu z roku 1301 přirozeně nezná.¹⁰⁵ Stejně tak tomu je u čtvrtého svazku *Cartulaire général de l'ordre des hospitaliers de Saint Jean de Jérusalem* obsahujícího léta 1301 až 1310, který byl vydán v roce 1906.¹⁰⁶ Naproti tomu pátý svazek *Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia* vydaný Kamilem Kroftou v roce 1903 a čerpající z papežských register obsahoval bulu papeže Bonifáce IX. z 1. května 1395 ve věci práva užívat pontifikální insignie pražskými převory.¹⁰⁷ Je tedy zřejmé, že u zkušených editorů diplomatických písemností datování papežské listiny, které prosazoval konvent Panny Marie pod řetězem, neobstálo.

101 KNA, Knih.Malt., sign. R 31, R 32, R 264 a Knih.Horký, sign. J 909, Regula et Compendium Statutorum Sacri Militaris Ordinis Hierosolymitani juxta Codicem reordinatum et editum jussu Sacri Generalis Capituli celebrati anno 1776 sub auspiciis Eminentissimi Magni Magistri Fra Emanuelis de Rohan Melitae [asi 1871], pag. 88.

102 NA, ŘM, inv. č. 42, kart. 15, Warter, F.: Geschichtlicher Traktat, pag. 194.

103 KNA, Knih.Malt., sign. R 256, R 274 a R 275, Warter, F.: Geschichtlicher Traktat.

104 Frind, Anton Ludwig: Die Kirchengeschichte Böhmens in der Husitenzeit. Prag 1872, s. 218; Ludikar, Augustin Česlav: O řádu Maltánském, se zvláštním zřetelem na Čechy. Klatovy [1878], s. 265; Fejfar, Matěj Maria: Aus dem Pantheon der Geschichte des hohen souveränen Johanniter-Ritter-Ordens. Nikolsburg 1882, s. 86; Ekert, F.: Posvátná místa, s. 263 a Rytířský řád Maltézův. Národní politika 8, 1890, č. 46 (ranní vydání, 16. 2. 1890), s. 4.

105 RBM II.

106 Delaville Le Roulx, Joseph (ed.): Cartulaire général de l'ordre des hospitaliers de Saint Jean de Jérusalem 1100–1310 IV. Paris 1906.

107 MVB V, č. 914, s. 493–494.

Mezi maltézskými kněžími se opět objevily pochybnosti, zda je doba vzniku listiny určena správně. Někdy v první polovině 20. století došlo poprvé od obnovení konventu ke správnému datování buly. Důkazem toho jsou dodatečné opravy nejenom data, ale i pořadového čísla u Bonifáce v jednom z rukopisů Warterovy učebnice.¹⁰⁸ Rovněž v mladším opisu výše zmíněné příručky s pravidly řeholního života je již uvedený správný rok, avšak jméno pontifika zůstává neopravené.¹⁰⁹ V nejmladším textu statut konventu dochovaném ve strojopisné podobě je již normálně uveden jak papež Bonifác IX., tak příslušné datum 1. května 1395.¹¹⁰ Je možné, že opakované chronologické pochybení, které se táhlo od 30. let 18. století, napravil Josef Hamršmíd, převor, řádový archivář a církevní historik. Právě on zpracoval heslo johanité pro 13. svazek *Ottova slovníku naučného*, který vyšel v roce 1898. Není možná náhoda, že přitom zamlčel poměrně důležitou informaci o získání práva pontifikálií.¹¹¹ Možná se tím chtěl vyhnout citlivé otázce chybného datování zmíněné buly v době, kdy byl převorem ještě Ferdinand Warter. Netřeba pochybovat o tom, že výše zmíněné edice diplomatického materiálu Hamršmíd jako historik velice dobře znal. V každém případě konvent zanikl dřív, než mohla být předchozí mystifikace uvedena na pravou míru i v tisku.

Další dostupný důkaz proti roku 1301 přineslo moderní zpracování listin řádového archivu roku 1966 v podobě inventáře, který zná pouze listinu z roku 1395.¹¹² Přesto se laičtí členové řádu, kteří se již po zániku konventu zabývali dějinami Českého velkopřevorství, přidrželi řádové tradice na úkor kritického přístupu. Bohumír Lifka ve svých dějinách Radomyšle sice neuvedl konkrétní rok, ale dedukoval, že pražští převorové získali právo pontifikálií od papeže Bonifáce VIII. díky úsilí Helphrika z Rudigkheimu, který byl představeným provincie v letech 1301 až 1313.¹¹³ Rovněž Milan Buben a František Skřivánek zpočátku převzali ve spojení s pontifikáliemi ze starší literatury rok 1301 i papeže Bonifáce VIII.¹¹⁴ Později se ale oba pokusili vypořádat s existencí originálu listiny z roku 1395. Ka-

108 KNA, Knih.Horký, sign. RJ 9, Warter, F.: *Geschichtlicher Traktat*, pag. 28.

109 KNA, Knih.Malt., sign. R 241, *Regula et Compendium Statutorum*, pag. 77.

110 NA, ŘM, inv. č. 43, kart. 16, *Regula vitae sive Statuta domestica una cum Patentibus generalibus* [1. polovina 20. století].

111 Hamršmíd, J.: *Johannité*, s. 586–588.

112 Beránek, K. – Uhlířová, V.: *Archiv*, s. 13.

113 Lifka, B. – Nechvátal, B.: *Radomyšl*, s. 85.

114 Buben, Milan M.: *Suverénní řád maltézských rytířů v historii a současnosti*. Praha 1993, s. 33; Týž: *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve ve českých zemích I. Řády rytířské a křižovníci*. Praha 2002, s. 44; Týž: *900 let řádu sv. Jana Jeruzalémského*. [Praha 2013], s. 20 a Skřivánek, František: *Rytíři svatého Jana Jeruzalémského u nás*. Praha 1995, s. 58.

ždý z nich došel k závěru, že listiny existují dvě: jedna z roku 1301 a druhá o 94 let mladší. Dle Skřivánka bylo roku 1395 znovu uděleno právo používat pontifikální insignie, tentokrát však i pro nástupce.¹¹⁵ Bubnova interpretace se mírně liší. Papež Bonifác IX. měl potvrdit zmíněnou výsadu a navíc připojit právo udílet požehnání.¹¹⁶ Nesprávný rok 1301 pronikl v některých případech i mezi autory, kteří s maltézským řádem přímo nesouvisí. Čerpali totiž z výše uvedené literatury. Za zmínku stojí zejména průkopník české monasteriologie Josef Svátek či z doby nedávné Michal Sklenář.¹¹⁷

Závěr

Vnímání privilegia na užívání pontifikálií převory bylo výrazně ovlivněno dějinami konventu. Během dlouhého období titulárních převorů se zcela vytratila paměť konventu i jeho tradice. Středověké narativní prameny pražských johanitů zanikly a nové přirozeně nevznikaly. První představený obnovené komunity maltézských kněží byl proto odkázán pouze na dochované listiny či jejich opisy. Problémy se čtením středověkých textů spolu s touhou po co největší starobylosti zmíněné buly vedly koncem 30. let 18. století k jejímu mylnému zasazení převorem Františkem Tauferem do roku 1301. Navzdory některým indiciím o nesprávnosti této datace a mnohým pokusům zjednat nápravu se řádový archivář Ferdinand Warter přiklonil v 70. letech 19. století k časovému určení obnovitele konventu, které ovládlo oficiální texty pro novice. Přihlášení se ke skutečnému roku 1395 došlo patrně až v době krize kněžské větve řádu pod vlivem renomovaného historika Josefa Hamršmída, avšak nepřekročilo zdi konventu.

115 Skřivánek, František: Heraldické památky v kostele Panny Marie pod řetězem Českého velkopřevorství maltézských rytířů v Praze. *Heraldika a genealogie* 34, 2001, s. 184.

116 Buben, Milan M.: České velkopřevorství řádu maltézských rytířů v dějinách. Praha 2018, s. 19 a 29.

117 Svátek, Josef: Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archivy. Zvl. příloha k SAP 20, 1970, č. 2, s. 518; Sklenář, Michal – Urban, Tomáš: *Odznaky a heraldika maltézského řádu*. Ústí nad Orlicí 2016, s. 94.

Der Prager Johanniterkonvent und die Datierung der Verleihung der Pontifikalrechte an seine Pröpste in der Ordensgeschichtsschreibung

Die Prager Johanniterkommende wurde im Jahr 1169 gegründet. Im Jahr 1395 erhielten die Pröpste der Priesterkonvents von Papst Bonifaz IX. das Pontifikalrecht. Zu Beginn der Hussitenrevolution übersiedelten die Prager Johanniter auf die Burg Strakonice, wo sie schrittweise mit der dortigen Ordensgemeinschaft verschmolzen. Von den 40er Jahren des 15. Jahrhunderts bis in die 30er Jahre des 18. Jahrhunderts wirkten in Prag bloß Titularpröpste oder später nur Administratoren. Daher wurde 1512 das Recht der Verwendung der Pontifikalinsignien einstweilig an die Strakonitzer Pröpste übertragen. Der Prager Konvent wurde in der ersten Hälfte der 30er Jahre des 18. Jahrhunderts erneuert und seit 1740 konnten seine Vorsteher wieder die Pontifikalen tragen. In diesem Zusammenhang taucht erstmals die irrtümliche Datierung des ursprünglichen Pontifikalprivilegs in das Jahr 1301 auf. Parallel dazu erscheint im 18. und 19. Jahrhundert in den offiziellen Texten innerhalb des Konvents auch das unrichtige Jahr 1394, weniger dann auch die Variante 1294. In der Zeit der markanten Blüte des Konvents von den 80er Jahren des 19. Jahrhunderts bis zum Jahr 1914 herrschte die älteste der Datierungen vor, die auch in die damalige Fachliteratur gelangte. Seit 1919 begann die Gemeinschaft der Ordenspriester zu verfallen. Trotz eines permanenten Sinkens ihrer Mitgliederzahl schloß der päpstliche Visitator des Malteserordens überdies 1934 das Noviziat. Irgendwann in dieser Zeit kam es innerhalb des Konvents erstmals zu der richtigen Einordnung des Pontifikalprivilegs in das Jahr 1395. Diese neue Erkenntnis ist jedoch nicht mehr außerhalb der Ordensgeistlichen vorgedrungen. Die Krise der Maltesergemeinschaft hatten unter der deutschen Okkupation ein Kollaborant an ihrer Spitze und die Konfiskation ihres Besitzes im Jahr 1942 vertieft. Im Jahr 1950 hörte der Konvent schließlich auf zu existieren. In den Arbeiten der Laienbrüder des Ordens über die Geschichte der Großpropstei aus der Wende des 20. und 21. Jahrhunderts taucht jedoch auch weiterhin laufend das Jahr 1301 auf.

Prague Convent of Saint John Order and the Date of bestowing pontificals to its Priors in the Order Historiography

The Prague Commandry of Knights Hospitaller was founded in 1169. In 1395, the priors of the priests' convent were granted the right of pontificals by the pope Boniface IX. At the beginning of the Hussite wars, the Prague Knights Hospitalier moved to the Castle in Strakonice where they gradually merged into the local community. From 1440s to the beginning of 1730s, only titular priors or later mere administrators worked in Prague. The right to use pontifical insignia was, therefore, provisionally passed on priors in Strakonice in 1512. The Prague Convent was renewed in the first half of the 1730s and starting the year 1740, its priors were granted the right to wear pontificals. In this context, the first mistaken dating of the original

privilege to wear pontificals (indicating the year 1301) appears. Simultaneously, in the 18th and 19th centuries, a mistaken year 1394 appeared in the official texts from inside the convent, less frequently the alternative year 1294. In the time of significant development of the convent from 1880s till 1914, the oldest dating prevailed and was accepted also in the scholarly literature. The community of order priests started to fall down since 1919, moreover, despite the constant decrease of convent members, the papal visitor of the Maltese Order ordered the cancellation of novitiate in 1934. At this time, the privilege to wear pontificals was first correctly dated to the year 1395, yet, this determination did not get beyond the order priests. The crisis of the Maltese community was further aggravated by a Nazi collaborator as its head during the German occupation and the confiscation of property in 1942. The convent was finally dissolved in 1950. In the recent works of lay order members on the history of the Bohemian Grand Priory, there is usually the year 1301.